

Тема. Екологічний туризм: принципи, функції, завдання

- Екологічний туризм.
- Цілі, завдання та принципи екологічного туризму.
- Види екологічного туризму.
- Об'єкти екологічного туризму.
- Характерні ознаки екологічного туру.

Екологічна функція туризму (питання до аудиторії Ваше бачення екологічної функції туризму?).

З одного боку, туризм є споживачем певних природно-рекреаційних ресурсів. З іншого боку, зростання попиту на ці ресурси збільшує антропогенний тиск на екосистеми, що вимагає вирішення питань щодо збереження природно-історичної спадщини і певних країн, і світу.

У той же час розширення та інтенсифікація туристичної діяльності сприяють залученню нових територій, а технічні можливості дозволяють їх освоїти. Саме тому захист довкілля є невід'ємною складовою розвитку туризму.

У **Глобальному етичному кодексі туризму** відзначається: «всі учасники туристичного процесу зобов'язані охороняти природне середовище і ресурси з метою забезпечення здорового, поступального і сталого економічного зростання на благо рівноправного задоволення потреб і прагнень сьогодшніх і завтрашніх поколінь».

Екологічний туризм можна визначити як інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами, туроператорами, природним середовищем та місцевими громадами, що реалізується через екологізацію усіх видів туристичної діяльності, охорону природи, екологічну освіту та виховання.

Екологічний туризм (екотуризм) відіграє значну роль в світовій індустрії туризму. Прогнози експертів ВТО (Всесвітньої туристичної організації) свідчать про високі темпи росту у XXI столітті і дозволять країнам, особливо тим, які розвиваються, одержати прибутки, зробити значні внески в економіку.

Великі сподівання покладають на екотуризм в плані розвитку туризму і мандрівок. Раціональне використання природних і культурно-історичних ресурсів дозволить уникнути багатьох негативних наслідків масового туризму.

Проблеми розвитку екотуризму в цілому і в окремих регіонах ще дуже мало досліджені. Екологічний туризм входить до п'яти основних стратегічних напрямів розвитку туризму. Він об'єднує широкий спектр видів природних ресурсів. Це пішохідний, водний, гірський, спелеотуризм тощо.

Необхідно організовувати і проводити відпочинок на природі так, щоб зберегти її естетичну красу, різноманіття і чистоту не лише для тих, хто відпочиває сьогодні, а й для тих, хто буде відпочивати в майбутньому.

Туризм увійшов у XXI століття і став глибоким соціальним і політичним явищем, що суттєво впливає на світове співробітництво й економіку багатьох країн і цілих регіонів.

За оцінками Всесвітньої туристичної організації, найперспективнішими видами туризму в третьому тисячолітті будуть: культурно-пізнавальний, тематичний, пригодницький та екологічний. Щодо останнього, то цей вид туризму успішно розвивається у світі майже 150 років і приносить країнам неабиякі прибутки. Крім того, урбанізованість і мобільність населення світу, відірваність його від природного середовища, а також погіршення екологічної ситуації в багатьох традиційно рекреаційних

зонах і районах світу через неконтрольовану надмірну концентрацію туристів у певні періоди року сприяють посиленню зацікавленості цим видом туризму і збільшенню кількості його прихильників.

Враховуючі ці обставини, можна вважати екологічний туризм доцільним і необхідним елементом державної концепції розвитку туризму на перспективу.

Екологічний туризм – особливий сектор туристичної галузі, який враховує прагнення людини до спілкування з природою, пізнання її об'єктів і явищ, до активного відпочинку на природі. При цьому традиційні розваги, побутовий комфорт відходять на другий план і просто не беруться до уваги.

Термін «екологічний туризм» було запропоновано у 1980 році мексиканським економістом Гектором Цебалос-Ласкурейном. Екотуризм – це подорож у відносно незаймані куточки природи для вивчення, спостереження та отримання радості від спілкування з природою, а також вивчення культурних цінностей і стародавніх, і сучасних, які існують на цій території. Запропонований термін відбиває ідею гармонії і гармонізації рекреації та екології і тому отримав популярність.

Найпростішою формою екологічного туризму є подорож «серед природи». Більш розвинена форма екотуризму охоплює світи тварин і рослини, різноманітність життєвих форм, охорону навколишнього природного середовища, історико-культурну спадщину.

У світі екологічним є туризм, який здійснюється на природоохоронних територіях/ Екотуризм визначається як різновид природного науково-пізнавального туризму, який здійснюється в екологічно чисті куточки планети.

За визначенням Товариства екотуризму США екологічний туризм – це подорожі в місця з відносно незайманою природою. Такі подорожі не порушують цілісності екосистем і орієнтовані на отримання уявлення про природні і культурно-етнографічні особливості даної території. **Одночасно екологічний туризм створює такі економічні умови, коли охорона природи стає вигідною місцевому населенню.** Тому його можна визначити, як стійкий і природно-орієнтований туризм і рекреацію.

Домовленості на міжнародному рівні щодо тлумачення терміну «екотуризм» були визначені в Квебекській декларації з екотуризму, прийнятої на Всесвітньому екотуристичному саміті у 2002 г. (Всесвітній екотуристичний саміт, 19-22 травня 2002 року, м. Квебек (Канада)). Декларація вказує, що на відміну від поняття «сталий туризм» «екотуризм» застосовується тільки відносно тих видів туризму, які спрямовані на політичну і фінансову підтримку захисту навколишнього середовища, визнання й повагу місцевого та корінного співтовариств, культурну і природоохоронну освіту туристів. Декларація містить рекомендації з розвитку екологічного туризму в різних країнах.

Основні цілі екотуризму – це гармонізація людини з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Основними **завданнями** екотуризму є:

- екологічна освіта, підвищення культури взаємин з природою, виховання почуття особистої відповідальності кожного за долю природи і її окремих елементів;
- відновлення духовних і фізичних сил людини, забезпечення повноцінного відпочинку в умовах природного середовища.

Також можна відокремити **цілий спектр ознак** екотуризму, основними серед яких є:

- будь-яка подорож, упродовж якої мандрівник вивчає навколишнє середовище;
- подорож, в якій природа є головною цінністю;
- прибуток від екотуризму направляється на фінансову підтримку захисту навколишнього середовища;

- еко туристи особисто беруть участь у збереженні та відновленні ресурсів дикої природи;
- екотур – це подорож, в якій всі дії є «екологічно м'якими».

Принципи екологічного туризму засновані на прагненні людства досягти сталого розвитку територій, зберегти біо- та соціокультурне різноманіття. До основних принципів екологічного туризму відносяться:

- відвідування добре збережених природних територій;
- не виснажувати, стале використання природних ресурсів, збереження природного, соціального і культурного розмаїття;
- наявність певних, досить жорстких правил поведінки (набагато більш жорстких, ніж на звичайних туристських маршрутах), дотримання яких є важливою умовою успішного розвитку галузі;
- відносно слабкий вплив на природне середовище;
- менша, ніж при звичайних видах туризму, інтенсивність використання природних ресурсів;
- екологічна просвіта туристів, їх участь в місцевих культурних і природопользовательських діях;
- ретельне планування екологічних турів, комплексний підхід до їх розробки та проведення;
- інтеграція еко туризму до планів регіонального розвитку територій;
- участь місцевого населення в розвитку туризму і отримання їм фінансових та інших переваг від цієї діяльності;
- екологічне навчання персоналу, зайнятого в сфері екологічного туризму.

Різноманітність напрямків і видів еко туризму засноване на його об'єктно-цільовому призначенні. Об'єктами еко туризму можуть бути як природні, так і культурні пам'ятки, природні і природно-антропогенні ландшафти (в тому числі особливо охоронювані території) за умови, що традиційна культура становить єдине ціле з навколишнім середовищем.

Зараз виділяють кілька видів еко туризму:

Биотуризм - туризм, об'єктами якого є будь-які прояви живої природи, і окремі види, і біоценози, і біогеоценози.

Природний туризм - туризм, об'єктом якого є будь-які об'єкти живої і неживої природи (печери, гори, водойми, ліси та ін.). Природний туризм включає в себе биотуризм як одне з тематичних напрямків. Іноді природний туризм називають еколого-географічним.

Пригодницький туризм об'єднує всі подорожі, пов'язані з активним способом пересування і відпочинку на природі, мета якого – нові відчуття, враження, поліпшення фізичної форми або досягнення спортивних показників. До нього відносяться: альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, гірський і пішохідний туризм, кінний туризм, дайвінг, парапланеризм та інші. Більшість з цих видів з'явилися останнім часом і є екстремальними, тому що пов'язані з великим ризиком. Всесвітня туристська організація (ВТО) використовує термін пригодницький туризм в якості більш широкого поняття, яке включає в себе екологічний туризм. Однак останній не завжди містить пригодницький компонент, точно так само як не всі пригодницькі тури включають в себе екологічну складову. Тому справедливо вважати, що поняття «пригодницький туризм» і «екологічний туризм» багато в чому перетинаються, але перший не поглинає другий. **Крайньою формою пригодницького туризму є екстремальний туризм.**

Історико-краєзнавчий туризм сприяє пізнанню історії взаємодії людини і природного середовища.

Етно-екологічний туризм спрямований на вивчення конкретних етносів, їх життя в сформованих

природних умовах, взаємодії з навколишнім природним середовищем. Тут в першу чергу мова йде про малі народності, що живуть в гармонії з навколишнім світом природи.

Останнім часом все більшого поширення в країнах країн Західної Європи і частково США, країн з невеликим відсотком природних ландшафтів і високим рівнем сільськогосподарської освоєності території, отримує **агротуризм**. Туризм в сільській місцевості, при якому туристи під час свого відпочинку ведуть сільський спосіб життя на фермах і хуторах, використовуючи в якості рекреації сільський уклад життя: територію, побут, спільнота - це безпосередньо сільський (сільський) туризм і з включенням нормативної сільськогосподарської роботи – агротуризм.

У Росії зародилося і розвивається новий напрямок екотуризму – **хардворктуризм** (англ. Hard work - важка робота) відновлення сил важкими фізичними навантаженнями. У турах цього напрямку туристи виконують важку роботу: тягнуть баржі на річках, працюють на лісопавалах тощо.

На сьогоднішній день в залежності від мети туру можна виділити наступні види екологічного туризму: **науковий, пізнавальний, рекреаційний**.

Виключно **науковим** екологічним туризмом зайнята відносно невелика частина туристів.

В ході наукових турів проводяться різні дослідження природи, польові спостереження. Цей вид екотуризму дозволяє отримувати інформацію про віддалені і маловивчені райони, необхідну і для науки, так і для ефективного планування розвитку самого екотуризму. Останнім часом для проведення наукових польових досліджень, які не вимагають високої кваліфікації, все частіше вдаються до допомоги туристів-аматорів. Багато з них із задоволенням поєднують відпочинок на природі з такими екзотичними заняттями, як, наприклад, збір яєць рідкісних видів черепах в Коста-Ріці, спостереження за птахами в природі, підрахунок чисельності китів в Тихому океані.

До наукового туризму відносяться і науково-дослідні експедиції, і польові практики студентів.

Практично кожна екологічна подорож переслідує пізнавальні цілі. Тури історії природи і подорожі в природні резервати, як різновиди пізнавального екотуризму – це подорожі, пов'язані з пізнанням навколишньої природи і місцевої культури. Такі тури це сукупність навчальних, науково-пізнавальних та тематичних екскурсій на екологічних стежках. Такі стежки частіше організовуються на території природоохоронних об'єктів. Унікальність і екзотичність природних об'єктів і явищ, які знаходяться на території природоохоронних територій, привертає багато туристів.

Часто екотуристів приваблюють пам'ятки неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші об'єкти (гори і каньйони, печери, озера і річки). У таких подорожах реалізуються елементи рекреаційного екологічного туризму.

Отже, екологічний відноситься до природно-орієнтованого туризму. Саме цим він відрізняється від таких видів туризму, як діловий, культурно-орієнтований, освітній та інші. Всі види екологічного туризму доцільно розділити за територіальною «прив'язкою» на дві основні групи:

- екологічний туризм в межах особливо охоронюваних територій і акваторій. Розробка і проведення таких турів - класичний напрям в екотуризм;
- екологічний туризм поза межами особливо охоронюваних територій і акваторій. До цієї групи можна віднести досить широкий спектр екологічно орієнтованих турів – від агротурів до круїзів на комфортабельних лайнерах.

Виходячи зі сказаного, можна сформулювати цілий ряд характерних ознак **екологічного туру**. Отже, програму або тур можна вважати екологічними, якщо;

- маршрути і кваліфіковані гідри ведуть туристів в цікаві і екологічно сприятливі природні і культурні ландшафти;

- в програму туру включені відвідування навчальних екологічних стежок, природознавчих, краєзнавчих музеїв, екотехнологічних господарств та ознайомлення з місцевими екологічними проблемами;
- програмою туру передбачено знайомство з суто природними об'єктами і незайманою природою в поєднанні з вивченням традиційних, аборигенних форм природокористування;
- транспорт, яким користуються туристи, не завдає шкоди навколишньому середовищу (автомобільний туризм, наприклад, не відноситься до екологічних формам туризму);
- їжа туристів екологічно чиста і корисна, при цьому в раціоні туристів присутні місцеві продукти;
- туристи не залишають на маршруті сміття, а збирають його для подальшої переробки;
- привали, бивуаки і особливо вогнища влаштовують виключно в спеціально обладнаних місцях;
- збір грибів, ягід, квітів, лікарських рослин, будь-яких природних сувенірів туристи проводять тільки в строго відведених місцях і в певний час;
- з усіх видів полювання можлива тільки фотополування;
- готелі, кемпінги чи притулки і хатини, в яких зупиняються туристи, розташовані так, що не порушують нормальне, екологічно сталий розвиток навколишнього ландшафту і не спотворюють його вид;
- готелі та кемпінги побудовані з екологічно нешкідливих матеріалів, стоки і викиди очищають, інші відходи утилізують;
- місцеві жителі залучаються до туристський бізнес і отримують можливість розвивати свої традиційні форми господарства;
- туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, прагнуть вивчити і зрозуміти їх;
- доходи від туру (їх частина) залишаються в місцевому бюджеті.

В останні десятиліття екотуризм став широко популярним у всьому світі. У сучасному світі напрямки екологічних турів відрізняються від традиційних туристичних потоків. Еко туристи направляються головним чином з розвинених країн в країни, що розвиваються, розташовані переважно в тропіках, де природа екзотична і приваблива для мешканців помірних широт. Тут лідирують Кенія, Танзанія, Еквадор, Коста-Ріка, Непал, країни Карібського регіону і Океанії. Серед розвинених країн слід зазначити Австралію, Нову Зеландію.

У Західній Європі та Північній Америці розвинений внутрішній екотуризм, мешканці цих країн активно відвідують природні території та сільську місцевість.

Велика частина території України так чи інакше використовується для задоволення потреб відпочинку і туризму. Однак в Україні, яка має величезні можливості для розвитку екотуризму, його становлення знаходиться на початковому етапі. Причини цього як в економічних труднощах, так і в специфіці нашої системи охоронних територій.

Річ у тім, що переважна більшість природоохоронних об'єктів України до недавнього часу були науково-дослідницькими установами, спрямованими переважно на жорстку охорону природи задля розвитку науки, а вже потім для освіти. Тому пріоритетною формою охоронних територій у більшості країн світу є національний парк, а в нас – заповідник.

Швидкий розвиток екотуризму у світі змушує замислитися про розвиток наших природоохоронних територій. Крім екологічних переваг, таких як мінімізація збитків природному середовищу та екологічна освіта, екотуризм уже починає приносити прибутки. При цьому **значна частина цих прибутків іде на підтримку природо охорони**. Важливе значення має також те, що раніше доступ до інформації про особливості заповідних територій, результати наукових досліджень мало невелике коло професіоналів, а тепер усе більше людей, у тому числі й тих, хто може надати суттєву підтримку та вплинути на громадську думку, має можливість відвідати ці раніше закриті для них території.

У нашій державі налічується понад 5 тис. об'єктів природно-заповідного фонду, які приносять матеріальну користь людям, насамперед завдяки своєму природорегулювальному впливу.

Для посилення реального впливу екотуризму на економіку і соціальну сферу України, а також, щоб бути пріоритетним напрямом туризму, його організація має базуватися на таких принципах:

- спрямованість до природи і використання переважно природних ресурсів;
- збереження природного і соціально-культурного середовища;
- формування відносин рівноправного партнерства з природою;
- економічна ефективність і сталий розвиток тих районів, де проводяться екологічні тури.

Контрольні питання:

1. Місце екологічного туризму на сучасному етапі розвитку світового туризму.
2. Якими характерними рисами визначається екотуризм?
3. За якими ознаками виділяють екотуризм?
4. Яким чином економічний розвиток впливає на розвиток екотуризму?
5. На яких принципах базується організація екотуризму?
6. Які існують види екотуризму?
7. Особливості пригодницького екотуризму.
8. Яке місце в екотуризмі займає науковий туризм?
9. У чому полягає значення природоохоронних територій для розвитку екотуризму?
10. Надайте характеристику екологічного туру.